

Velikan izpod Racne gore.

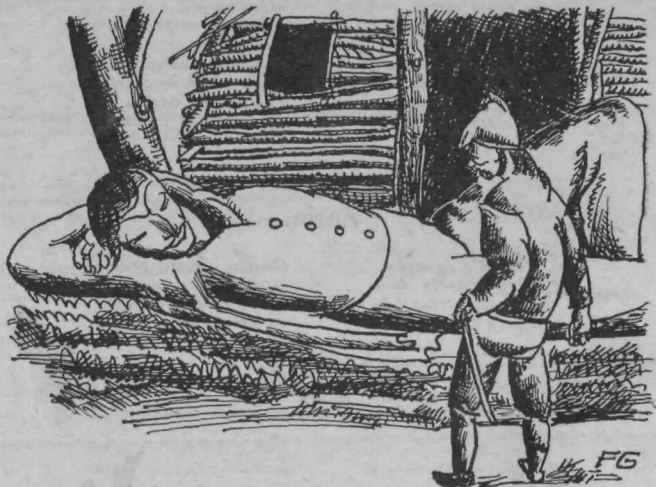
Pod Racno goro je živel drvar, ki je imel sina velikana. Oče je napravljajal drva loškim gospodom in kuhal oglje, sin je pa pasel dolgčas. Neko likokrat je motovilil po dolinah in preganjal jelene in lisice, nazadnje se je pa odločil, da pojde z doma. Ubral jo je čez hribe in gozdove, čez županšek in Pogačo in se ustavil pod Pečnikom. Velika ravnina ga je razveselila in bele hiše na njej. Za poljem so rastle spet gozdi.

»Glej ga, tukaj ostanem,« se je spomnil velikan. Nalomil je vejevja, nanosil kamenja in zgradil kočo, revno kočo. Voda je tekla blizu, sadje je zorelo po dolini.

Blizu tam je pa bil grič, Peskovec so mu rekli. Takrat so prišli v naše kraje tuji ljudje. Šli so po vaseh in rekli, da jim je knez dal zemljo v last. Rekli so, da so gospodje. Ljudje jih niso umeli.

Gospodje pa niso bili kar tako. Izmislili so se, da morajo imeti grad, močan grad. Sezidajo naj ga pa ljudje. Hribovci so in nevedni. Poslali so biriča po vaseh in je oznanil tlako. Ljudje so se spogledovali.

»Odkod to?« so se čudili. »Zmeraj smo bili sami gospodarji. Morda pa ne misli zares. Morda samo prosi. Delavcev nima, da bi mu zidali. Pojdemo mu pomagat, ampak iz dobre volje. Nima pravice, da bi nas silil na delo.«

In ko je o svetem Juriju farni sveti Mihael zavvonil jutranjico, so se z vseh strani zgrinjali proti Peskovcu. Nosili so krampe in lopate, nekateri so prišli celo z živino in vozi. Gospodje so se zadovoljno smejali.

Birič je prišel tudi k velikanu pod Pečnikom. Lep dan je bil, menda nedelja. Prvo pomladno sonce je sijalo in je ležal pred kočo. Birič se je

ošabno ustavil pred njim in mu oznanil, kar je ukazal gospod. Velikan ni zinil niti besedice, malomarno je zazehal in se obrnil na drugo stran. Na tlako pa ni šel. Tri dni so gospodje čakali, potem so se spomnili nanj in so poslali ponj. Velikan se je nasmehnil in šel h gospodom.

»Kaj bi pa radi?« je vprašal nejevoljno.

Gospodje so pokazali na ljudi, ki so mrgoleli po Peskovcu in prenašali kamenje.

»Delat pojdi! Vidiš, da vsi delajo. Tri dni si že zamudil.«

Velikan je nekaj zamomljal in se obrnil:

»Mislil sem, da je kaj drugega. Da bi vam grad zidal? Še na misel mi ne pride. Jaz sem si sam zgradil kočo, dajte si še vi grad!«

Počasi je odšel proti Pečniku. Gospodje so škripali z zobmi, prijeti se ga pa niso upali. Bil je velik in močan. Vse bi pometal po tleh.

»Pride že ural« so rekli.

Grad je pa rasel. Kmetje so pustili to leto svoja polja in vrtove in so zidali in zidali. Okoli Peskovca so napravili cesto, da bi se gospoda lepše pripeljala na vrh. Trpeli so kot črna živina. Delali so noč in dan. Biriči so jih priganjali s palicami. Hoteli so, da bi bilo vse pod streho, preden bi prišla burja in zima. Marsikdo je omagal. Zrušil se je pod bremenom in umrl. Drugi so potegnili še huje.

Velikan ni delal. Od začetka je ležal pred kočo, potem je začel dražiti kmete. Hodil je pod Peskovec in pod hrib, kjer so lomili kamenje in se jim smejal. Biriči so ga sovražili, pa mu niso mogli do živega. Samo grdo jih je pogledal in so se ustrašili.

Preteklo je leto. Grad so dokončali. Bil je lep in ves obzidan. Malo pod gradom so postavili pristavo. Med gradom in pristavo so zasadili lep vrt. Vse so naredili kmetje. V vaseh je bilo pa hudo. Preden so prišli grajski v dolino, so vsi ljudje prepevali, zdaj je vse molčalo. Njive so zanezarili, ker niso imeli časa zanje. Morali so obdelovati grajske. Vendar so mirno trpeli. Potrpežljivo so čakali, da se bo obrnilo na dobro stran. Ni se hotelo. Gospodje v gradu so veseljačili, v vasi niso imeli kruha. Desetino so dajali od vseh stvari. Molčali so in čakali, čakali.

Leto so prišla in prešla. Nič se ni spremenilo.

Tudi velikanu se ni godilo dobro. Nagajal je grajskim, kolikor je mogel. Kadar so grajski pastirji pasli, jim je plašil živino. Ponoči je hodil na grajski vrt trest sadje. Podili so ga s psi in z orožjem. Niso ga mogli ugnati. Polomil je vse plotove.

To še ni bilo vse. Velikana je bolelo, da so kmetje tako ponižni. Grajska gospoda jih je bila po plečih in hrbtu in so mirno pustili. Sklenil je, da jih bo poučil, kako je prav. Šel je od človeka do človeka, od vasi do vasi in s korajžno besedo pripravljaval ljudi na upor. Poslušali so ga verno in kimali. Rekli so, da bi bilo morda res prijetno, če bi ne bilo tlake, desetine in grajskih.

Eden izmed imenitnejših kmetov je bil Širaj. Ta se je najbolj pritoževal in je bil prvi pripravljen, da bi se uprl. Velikan je bil zadovoljen, ko ga je slišal in domenilo so se natančno za dan in uro.

Grajski so pa izvedeli za priprave. Poklicali so Širaja v grad, pobotali so se z njim in ga postavili za rihtarja nad drugimi kmeti. Rihtar Širaj se je ponosen vrnil z grada in začel pregovarjati kmete, da bi bilo nespametno, če bi se uprl, ko je pa gospoda tako močna. In za kmete skrbi. Varuje jih sovražnikov. Kmetje so spet molčali, poslušali verno in kimali. Nazadnje so dejali, da je res tako.

Ob določeni uri je pa prišel velikán. Bil je strašno razkačen. Ko je hodil po vaseh, so mu grajski biriči zažgali kočó. Do tal je pogorela.

Prišel je v vas, a kmetov ni bilo nikjer. Samo par betežnih starcev je prišlo in so povedali, kako je Širaj postal rihtar in drži z gradom.

Velikan se je razjezil še huje. Izruval je mlado drevo ob poti, zadel ga na ramo in zaklical: »Grem pa sam!«

Se tisto noč je zažgal grad in pristavo. Kmetje so hoteli gasiti, pa jih je s kamenjem odganjal. Niso mogli blizu. Pogorelo je vse, grajska gospoda je pa izginila.

Čez nekaj dni so prišli biriči z vseh bližnjih gradov, da bi prišli velikana. Smejál se jim je in šel počasi v gozdove. Niso ga dobili. Menda je šel k očetu drvarju.

Kmetje tam okoli so postali tlačani drugih gospodov. Še danes so ponižni in hlapčevski. Vendar pravijo, da če bi prišel še enkrat velikán, bi ne bilo več med njimi rihtarja Širaja.

Miroslav Zupancič:

Marta.

Na stari postelji je ležala koščena in izmozgana ženska. Črne, globoko vdrté oči je upirala v temen kot borne izbe, ki jo je pojemajoča luč leščerbe medlo razsvetljevala. Ob postelji je sedela osemletna suha in bleda deklica z velikimi, plašnimi očmi.

»Marta!« se je oglasila ženska s suhim, pretrganim glasom, ne da bi odtrgala pogled iz temnega kota.

Otrok se je zdrznil; preplašen je sledil pogledu bolnice in ni odgovoril. Umirajoča je okrenila glavo na trdem zglavju in pogledala otroku v oči, v katerih je odseval strah. Njene prsi so bolešno zahropele: globoka bol jih je bila izpreletela. Počasi je dvignila koščene roke izpod odeje in jih iztegnila proti deklici, ki se je zdajci stisnila k njej in skrila svoj obraz na njenem.

V očeh umirajoče so se zalesketale solze. Zastrmela se je v strop, kjer so se pozibavali temni kolobarji.

»Marta!«

Dekletce ni odgovorilo, le še bolj se je stisnilo k njej.

»Pojdi klicat očeta! V gostilni je. Reci mu, da naj pride domov, ker sem pri koncu.«

Otrok se je preplašen odmaknil. Ni razumel njenih besed; boječe je ponovil: »Pri koncu? —«

»Da, reci mu tako!«